

Балобанова Д.О.,

д.ю.н., професор, професор

кафедри кримінального права і криминології

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів

ІДЕОЛОГІЧНА СКЛАДОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Кримінально-правова політика як тактико-стратегічний компонент державної правової політики має важливу для кримінального права в цілому місію – саме нею визначаються офіційні напрями змін кримінального права.

І хоча досить довго інститут кримінально-правової політики на теренах України був, по суті, більше ззовні ідеологізованим [1, с. 174], але все одно він здійснював певний вплив на розвиток кримінального права. Саме ті парадигми, які обиралися кримінально-правовою політикою, підіймалися і підіймаються зараз «на гасла», виступають настановами кримінально-правової політики і, відповідно, стають реальними чи фіктивними напрямками розвитку кримінального права та правореалізації.

Термін «кримінальна політика» у радянській період використовувався навіть у кримінальному законодавстві. Так, наприклад, розділ 3 Загальної частини КК УРСР 1927 р. мав назву «Засади кримінальної політики УРСР» [2, с. 4]. Але поступово розпочався відхід від дослідження проблем кримінально-правової політики. Процес нівелювання ідеї виділення самостійної кримінально-правової політики досяг апогею у 50-х роках ХХ ст., коли навіть відповідний термін зник зі сторінок вітчизняних наукових видань. Лише в поодиноких випадках згадки про кримінальну (кримінально-правову) політику зустрічалися у літературі в ці роки.

Відродження наукового інтересу до питань сутності й ролі кримінально-правової політики спостерігається з кінця 1960-х – початку 1970-х років ХХ ст., а з 90-х років ХХ ст. ситуація докорінно змінилась, і дослідження кримінально-правової політики набули нового поштовху (праці М.І. Бажанова, В.І. Борисова, В.К. Грищука, А.Ф. Зелінського, О.М. Костенка, П.С. Матишевського, В.В. Сташиса, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.А. Фріса й інших учених-криміналістів).

Неможна не погодитися з Н.А. Савіною, яка зазначає, що кримінально-правова політика (як і будь-яка правова політика) майже всіх без винятку країн світу, в сучасних умовах інтерактивних відносин влади та суспільства, зазнає низки видозмін. Це пов'язується з тим, що попередні комунікації влади із суспільством мали переважно односторонній характер: законодавець приймав певне рішення, правозастосовувач здійснював його безпосередню реалізацію, а суспільство виявлялося фактично мовчазним спостерігачем за тим, як право реалізувалося щодо індивідуальних або колективних його членів. Відкрите суспільство не допускає односторонньої комунікації: всі дії влади в інформаційно-цивілізованих державах мають «зворотній зв'язок» від суспільства [3, с. 180].

Факт нівелювання вчення про кримінально-правову політику в період тоталітарної ідеологізації кримінального права певною мірою зрозумілий: фактично радянська

ідеологія виступала стрижнем формулювання кримінально-правових приписів. Існування ж обґрунтованої кримінально-правової політики, з включенням наукового рівня, унеможливило б ідеологізацію кримінального права.

Після зміни ідеологічної парадигми у вітчизняному кримінальному праві, з набуттям Україною незалежності, дослідження впливу кримінально-правової політики набули нового поштовху й на рівні реалізації в дисертаційних та інших монографічних дослідженнях, а саме – у працях І.В. Козича, К.Б. Марисюка, А.А. Митрофанова, О.В. Острогляда, Н.А. Савінової, П.Л. Фріса, а також в окремих, присвячених питанням політики чи її впливу на кримінальне законодавство, статтях та доповідях В.І. Борисова, О.О. Дудорова, В.О. Навроцького, Є.А. Стрельцова, В.О. Тулякова та інших вчених.

За відсутності ідеологізації кримінального права, кримінально-правова політика як вчення набуває для суспільства особливої цінності, повертаючи собі привілей керування динамікою кримінального права, визначення напрямів його розвитку в демократичному суспільстві.

В Україні сьогодні основна доробка вчення про кримінально-правову політику належить школі П.Л. Фріса. І, власне, на його думку кримінально-правова політика – «...системоутворюючий елемент політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка являє собою вироблену Українською державою генеральну лінію, що визначає основні напрями, цілі і засоби впливу на злочинність шляхом формування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства, регулювання практики їх застосування, а також розробку й реалізацію заходів, направлених на попередження злочинів» [4, с. 393]. Важливо, що ідея генеральної лінії, а не обов'язкових стратегічних виписаних документів, визначається П.Л. Фрісом як основне змістовне наповнення оболонки такої політики.

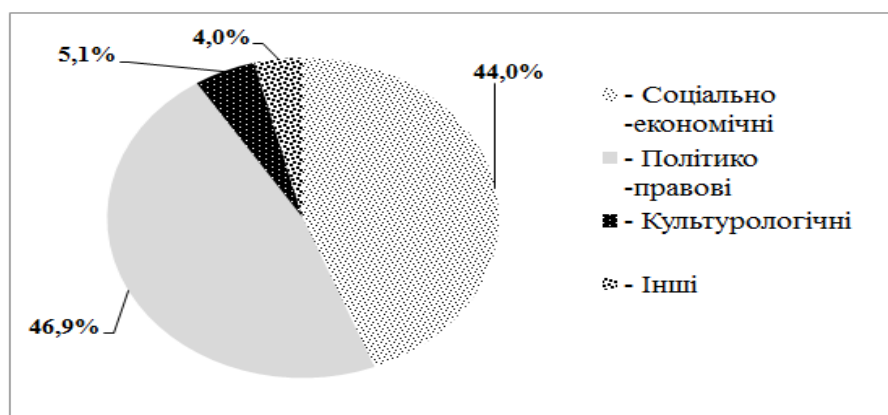
Адже «...не політика у своєму русі йде за правом, пристосовуючись до його логіки і системи, а навпаки, право розвивається у напрямі вироблених політичних установок, в реалізації яких воно повинне брати участь», і «...кримінальна політика знаходить своє вираження у відповідних законах та інших нормативно-правових актах, концепціях, програмах. У найбільш концентрованому вигляді вона фокусується у кримінальному законі» [5, с. 127-128]. Хоча сьогодні зустрічаються прибічники іншого підходу до оцінки кримінально-правової політики, зокрема в частині оцінки її як системи ідей і настанов, що дещо поширює розуміння кримінально-правової політики.

Але, на нашу думку, в даному випадку кримінально-правову політику слід вбачати як первинний рівень динаміки національного кримінального права, певну систему визначених цілей, напрямків і настанов щодо його розвитку, незалежно від того, закріплена вона в самостійних нормативних документах стратегічного характеру, чи ні.

Сьогодні дослідники всіх сфер кримінально-правової політики вважають необхідною розробку пріоритетів такої політики для подальшого розвитку кримінального права на базі її настанов. П.Л. Фріс підкреслює, що первинною завжди є політика (у тому числі кримінально-правова), що визначає зміст, напрями, методи та ін. конкретного інструментарію її реалізації. Саме кримінальне право є інструментом, за допомогою якого реалізується кримінально-правова політика, досягаються її цілі [6, с. 115].

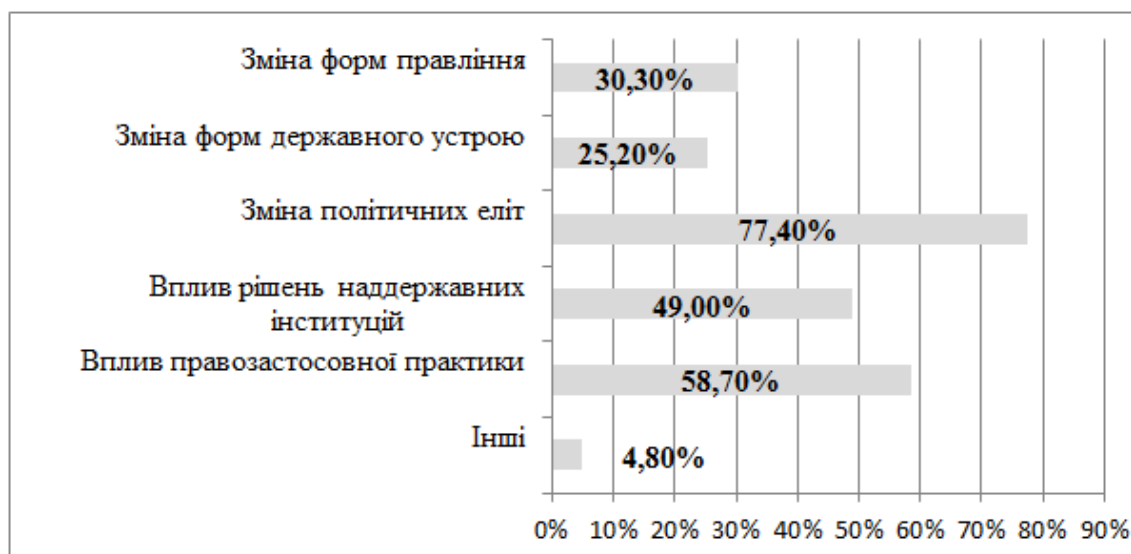
На думку більшості опитаних нами фахівців у сфері кримінального права (46,9 %) саме політико-правові механізми мають найбільший вплив на динаміку кримінального права (діаграма 1).

Діаграма 1. Які фактори впливу є визначальними в кримінальному праві та законодавстві?

Визначення конкретних політико-правових факторів впливу на динаміку кримінального права продемонстровано на Діаграмі 2.

Діаграма 2. До політико-правових факторів впливу в кримінальному праві та законодавстві можна віднести (можна обрати або запропонувати декілька варіантів):

Підсумовуючи наведене вище слід визначити, що під кримінальною політикою, на наш погляд, розуміється не тільки вся діяльність щодо організації й реалізації заходів з протидії злочинності, але, головним чином, законодавчо визначена й виконувана державною владою генеральна лінія в кримінально-правовій сфері, тобто адекватні існуючим у суспільстві потребам основні напрямки, пріоритети, найважливіші завдання, шляхи й засоби здійснення кримінально-правового регулювання. Зміст кримінальної політики значною мірою становить також здійснення комплексу соціально-економічних і ідеологічних заходів, покликаних впливати на причини злочинності й тим самим сприяти її зменшенню [7, с. 94-99].

Той факт, що зміна політичних еліт, порівняно з іншими політико-правовими факторами впливу на кримінальне право, поставлена на перше місце (77,4 % опитаних), свідчить про те, що кримінально-правова політика, яку несуть такі еліти,

є дійсно головною рушійною силою динаміки кримінального права. І не має значення, визначена вона на рівні спеціальних нормативних документів чи ні, адже політична складова і є головним генератором ідей впровадження тих чи інших змін до КК.

Список використаних джерел:

1. Коломієць Ю.Ю. Кримінально-правова ідеологія: філософсько-правове дослідження: монографія. Арциз : ФОП Петров О.С., 2019. 467 с.
2. Кримінальний кодекс УРСР: офіційний текст з змінами і доповненнями на 1 листопада 1949 р. Київ: Держполітвидав, 1950. 168 с.
3. Савінова Н.А. Кримінально-правова політика та довіра: пошук підвищення ефективності з позицій рівноваги Неша. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-19 жовтня 2018 р. Харків, 2018. С. 180-184.
4. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ : Атіка, 2005. 429 с.
5. Узунова О.В., Узунов П.П. Міжнародні договори України як джерела кримінально-правової політики. *Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми*: матеріали міжнар. наук. конф., м. Донецьк, 17-18 листопада 2006 р. Донецьк, 2006. С. 127-131.
6. Фріс П.Л. Проблеми глобалізації і міжнародна кримінально-правова політика. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 12-13 жовтня 2017 р. Харків, 2017. С. 112-116.
7. Балобанова Д.О. Розвиток поняття кримінальної політики. *Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии (к 10-летию ОНЮА)*: сб. науч. статей. Одесса, 2007. С. 94-99.